

Het project „Kiepenkerl“ „Actieve Meertaligheid“ op de basisschool

Stand: August 05

Projektentwicklung:

Dr. Peter Edelenbos, Talenakademie Nederland / Maastricht

Prof. Dr. Angelika Kubanek-German, Englisch Seminar TU Braunschweig

Projektträger: Europahaus Aurich

Derzeitige Mitglieder der Steuergruppe:

Die Projektentwickler

Frau Anna Alberts, Europahaus Aurich

Dr. Johannes Beelen, Institut für Niederlandistik, Universität Oldenburg

Frau Ulrike Schwarz, Schulrätin und Stadträtin, Borken, Nordrhein-Westfalen

0. Samenvatting

Het project „Kiepenkerl“ is een initiatief voor leerlingen vanaf 9 jaar in het noorden van Nederland, in Nedersaksen en in Noordrijn-Westfalen, waarin het leren van vreemde talen, vernieuwing van de school als organisatie en regionale ontwikkeling hand in hand gaan. Bij deze innovatie laat de vreemde-talendidactiek haar territorium achter zich. Het project wordt van meet af aan opgezet in nauw overleg met degenen die op lokaal en regionaal bestuurlijk niveau verantwoordelijk zijn. Op deze manier wordt het deel van een concept van de lerende regio.

Doel van het project is het werkelijk opstarten van actieve meertaligheid bij kinderen, en wel reeds in de basisschool. Het gebruikelijke onderwijs op de basisschool biedt onvoldoende voorbereiding op de door de Europese Commissie gewenste meertaligheid. Wel kan deze ontstaan in een goed doordacht onderwijs- en uitwisselingsprogramma, zoals dat in ons initiatief is gepland. We gaan er niet van uit dat dit project te hoge eisen stelt aan de leerlingen, want door passende, rijke, nieuwsgierig makende prikkels zal de belangstelling van het kind voor talen en cultuur toenemen en daardoor wordt de aanwezige leervaardigheid geactiveerd. Engels wordt van de ene kant normaal gegeven en dient van de andere kant als steun bij het leren van de naburige taal Duits dan wel Nederlands. Deze buurtalen worden in intensieve fases geleerd. Er worden dus drie talen geïntegreerd aangeboden, waarbij de volgende doelen voorop staan:

1. Er wordt een basis gelegd voor de gewenste drietaligheid van de EU-onderdanen;
2. leerlingen, leerkrachten en ouders maken kennis met waardevolle grensoverschrijdende activiteiten en krijgen meer begrip voor het buurland;
3. Spreekvaardigheid, luistervaardigheid en kennis van de woordenschat van twee levende vreemde talen: Engels en Duits dan wel Nederlands worden verbeterd;
4. Er gaat een blijvende werking van het project uit doordat maatregelen die elkaar versterken worden gebundeld. Daaronder valt ook de mogelijkheid het project in hogere klassen voort te zetten.

Als Leitmotief voor het project wordt de historische figuur van de marskramer genomen, die in vroeger tijden met zijn waren de grenzen placht over te steken, met de mensen handel en gesprekken voerde en daarbij ook allerlei verhalen over actuele gebeurtenissen doorgaf. In de voor het project gekozen vertolking, voor de kinderen tevens een zinvolle personificatie, heeft de marskramer woorden en uitdrukkingen van de drie talen „in zijn mars“.

1. Hoe is de uitgangssituatie in het jaar 2004?

1.1 De ontwikkeling van het vroegbeginnende leren van vreemde talen sinds het eind van de jaren ,80

In een tijdbestek dat gezien vanuit onderwijsbeleid tamelijk kort is, is sinds het einde van de jaren ,80 in heel Europa een enorme verscheidenheid aan uiteenlopende initiatieven ontstaan, waarin het gaat om het leren van vreemde talen door kinderen (Blondin e.a. 1998).

1.2 De zwakke punten

Hoewel er enorm veel werk is verzet, zijn er bepaalde zwakke punten. De onderstaande opsomming heeft geenszins de bedoeling de rijke les- en leerervaring die aanwezig is in een kwaad daglicht te stellen.

Ten eerste: nog nergens in Europa is sprake van actieve meertaligheid op basis van regulier schoolonderwijs vanaf de basisschool.

Ten tweede: in heel Europa is nog nergens het initiatief genomen om te pogen reeds op de basisschool de doelstelling van het Witboek van de Europese Commissie van 1996 te realiseren, nl. het leren van minstens twee moderne vreemde talen naast de moedertaal.

Ten derde: doordat de leerlingen moeten leren in de context van hun klas en hun eigen school, kan er geen actief taalgebruik worden ontwikkeld (in de zin van mondelinge communicatie in werkelijke situaties). Diverse effectstudies die in Europa zijn verricht (vgl. overzichten bij Rea-Dickins 2004, Edelenbos 2004, Johnstone 2001 en 2002) hebben het spectrum van mogelijke effecten van het vroeg beginnen met vreemde talen in beeld gebracht. Kinderen zijn in staat in heel gunstige contexten (bv. Engels in Nederland) aanzienlijke vorderingen te maken. Als er echter geen actieve omgeving aanwezig is waarin de vreemde taal kan worden toegepast (zoals bv. In Schotland, waar het op de basisschool gegeven Spaans door zo goed als niemand op straat wordt gesproken), is het maximale resultaat een imitatiegedrag, dat weinig te maken heeft met het gewenste basisniveau van een communicatieve competentie in de vreemde taal.

1.3 De situatie langs de Duits-Nederlandse grens

Anders dan in het geval Duitsland-Frankrijk, waar op grond van het Duits-Franse vriendschapsverdrag een organisatie is die voor de uitwisseling van de jeugd zorgt, bestond er voor Duitsland-Nederland geen binationaal initiatief « van boven » met een soortgelijk gewicht. Ook in de jaren '90, toen het door de politieke wil gelegitimeerde uitwisselingsbureau voor Duits-Tsjechisch (Tandem) en het Duits-Poolse Jeugdwerk werden opgericht, vond er iets dergelijks niet plaats voor de Duits-Nederlandse grensstreek. Hiervoor zijn verschillende historische en ruimtelijke oorzaken te noemen. Van de ene kant lijkt het dat het oversteken van de grens als veel « gewoner » werd beschouwd, van de andere kant hebben na de Tweede Wereldoorlog vaste beelden van het andere land bestaan met zeker ook negatieve aspecten, die gevolgen hadden voor de belangstelling voor de taal van het buurland. Verder is de grensstreek gekenmerkt door

grote verschillen in bevolkingsdichtheid (bv. bevolkingsconcentratie in NRW, agrarische structuren in Friesland). Sinds de late jaren '90 wordt gepoogd in een „grenstalendidactiek“ de bijzondere kansen van het talenleren in de buurt van de grens te benutten. De in Maastricht gevestigde Talenacademie Nederland speelt hier een belangrijke rol, en ook het Schulamt Borken is hier toonaangevend. Actuele economische, sociale en bestuurlijke ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat Nederlandse staatsburgers zich in de Duitse grensstreek zijn gaan vestigen (zowel in NRW als bv. ook in de streek rond Bad Bentheim), wat reeds op de basisschool de situatie heeft veranderd.

2. Kern en doelstellingen van het project Actieve Meertaligheid

Na kennis te hebben genomen van de talrijke documentaties van bepalende factoren bij het leren van kinderen (Edelenbos en Johnstone 1996, Blondin e.a., Kubanek-German 2003, Edelenbos en De Jong 2004) zijn Peter Edelenbos en Angelika Kubanek-German in een dialoog tot de conclusie gekomen dat het project noodzakelijk is.

Uit de vakliteratuur over het verwerven van taal in een niet-natuurlijke omgeving zoals de school dat is, blijkt zonneklaar dat kinderen met de op school geleerde taal een duidelijk doel moeten verbinden, will het leren succesvol zijn. Hier is het duidelijk van voordeel de kinderen Engels aan te bieden als onderwijs- en gebruikstaal. De mogelijkheden Engels buiten de school te gebruiken, liggen ook voor kinderen al voor de hand. Als er bovendien nog een buurtaal wordt geleerd in direct contact met moedertaalsprekers, ontstaat er een leereffect dat in de reguliere lessen niet kan worden bereikt.

De aanpak komt erop neer dat op een heel natuurlijke manier de centrale doelstelling van de Europese Commissie wordt vervuld, nl. naast de moedertaal (Duits, Nederlands) twee moderne vreemde talen leren. De achtergrond van het project is niet een onderzoeksvraag op het gebied van de taalkunde of de taalverwerving, maar veeleer de pragmatische vraag hoe het onderwijs in de door de meeste mensen als het belangrijkste beschouwde vreemde taal Engels zo efficiënt mogelijk kan worden opgezet en kan worden benut voor leerervaringen met andere talen. Het project heeft aldus een politieke en pragmatische dimensie, waarbij echter ook boeiende vragen over taalverwerving en taalgebruik rijzen.

Het voordeel van het project is dat de doelstellingen kunnen worden verwezenlijkt in de alledaagse praktijk, zonder dat de leerplannen moeten worden veranderd. Dit is met het oog op de regionale en nationale verschillen in de onderwijssystemen een factor die niet mag worden onderschat.

De realisatie geschiedt door:

- een lichte omstructurering van de cursussen Engels die al aan de betreffende school wordt gegeven
- drie opeenvolgende uitwisselingsdagen (eventueel een week), waarin gastonderwijzers in het buurland hun taal en cultuur geven
- een verblijf van drie tot vijf dagen in het buurland of ergens anders, voor ouders, kinderen en leerkrachten, met een goed gepland programma met veel mogelijkheden te leren en een doordachte ondersteuning voor de lesgeevenden.

Experten en leerkrachten uit Nederland en Duitsland hebben bij twee gespreksronden in Bad Zwischenahn (november 2003 en maart 2004) duidelijk gemaakt dat het project welis waar innovatief en veeleisend is, maar ook uitvoerbaar en met blijvende werking.

3. Didactische kenmerken

3.1 Engels als brugtaal

Bijna overal in Europa krijgen kinderen als vreemde taal Engels. Daarbij worden deelvaardigheden voor beginners geleerd die in leerplannen zijn vastgelegd. Inderdaad verwerven de kinderen een niet geringe woordenschat, een reeks grammaticale structuren en maken ze kennis met situaties waarin de taal kan worden gebruikt (die echter in de regel gefingeerd zijn: „We doen nu alsof we in Engeland boodschappen doen“). De werkelijke taalproductie steekt echter schamel af bij de successen in deze deelgebieden (Johnstone 2001). In een overvloed van publicaties wordt erop gewezen dat het noodzakelijk is voor kinderen aanstekelijke, werkelijke spreekmomenten te creëren. Dit probleem kan in principe langs een grens gemakkelijk worden opgelost. Zowel in Nederland als in Duitsland is Engels meestal de eerste vreemde taal (het Saarland en delen van Baden-Württemberg met Frans daargelaten). In het project worden de in lesboeken aangeboden situaties niet, zoals dat meestal gebruikelijk is, gepresenteerd als universele situaties (boodschappen doen op een fictieve markt met gefingeerde personages). Veeleer krijgen de kinderen taken waarbij ze beseffen dat de vreemde taal simpelweg een middel is met behulp waarvan ze communicatieproblemen kunnen oplossen en hun intenties kunnen verwezenlijken. Ze krijgen te zien dat ze hun Engels, ook al is dat nog weinig ontwikkeld en zit het nog vol fouten, kunnen gebruiken om in contact te komen met kinderen en volwassenen in het buurland. Engels is dan niet langer een vreemde taal, maar een moderne lingua franca, een brug, tussen Nederlands en Duits. Achter deze benadering zit ook een pedagogisch concept dat wordt gekenmerkt door vertrouwen in het vermogen van het kind om te leren (vgl. Elschenbroich 2002), in overeenstemming met actuele stemmen die binnen het onderwijs opgaan om bij de stof hogere eisen te stellen – alsmede een visie die niet uitgaat van een kant-en-klaar, dogmatisch beeld van wat voor kinderen makkelijk of moeilijk is.

3.2 Intensiteit

Als Engels - de taal die Duitse en Nederlandse kinderen allemaal leren - eenmaal een brugtaal is, is er tevens sprake van een nieuwe doelgerichtheid. Engels is niet langer een globaal instrument met handvaten waarvoor je woorden en structuren uit je hoofd leert, maar veel meer een individueel aangepast instrument waarmee je in concrete praktische situaties kunt communiceren. Daardoor neemt de oefeningsintensiteit enorm toe. Een tweede vorm van leerintensiteit is het zgn. onderduiken (immersion) in de vreemde taal. In het project „Actieve Meertaligheid“, dat immers is bedoeld voor reguliere scholen, en niet voor speciale scholen met een intensief talenprogramma, is hier door bezoek van gastleraren en samenkomsten van leerlingen een handige tussenvorm mogelijk. Want in tegenstelling tot het gebruikelijke leslokaal is de „Begegnung“ bij een bezoek of een verblijf elders een situatie waarin de leerlingen op hun eigen manier leren en tevens door een rijk en boeiend aanbod de vreemde taal dan wel Engels en de buurtaal werkelijk beleven. Nu zijn het plotseling niet meer alleen de leraar of de audio-cd die als doorgeefluik van de taal optreden - maar ook het programma dat net op televisie is, de politieagent, de caissière, ouders, andere leerlingen, een verhalenverteller, een animator voor een oriëntatieproject en andere mensen. Edelenbos, Taloko en Lim (2004) wijzen erop dat leerlingen tijdens zo'n project intensief met elkaar communiceren in de taal, en wel op basis van gelijkheid en doelgerichtheid.

3.3. Gastleraren

Bij een bezoek in den vreemde worden de kinderen tamelijk abrupt geconfronteerd met de taal en cultuur van de partnerleerlingen en de partnerschool. Er is zo goed als nooit een leraar uit het andere land voor de uitwisseling al een week op school geweest, teneinde van tevoren de taal en de cultuur bekend te maken en een identificatie mogelijk te maken. Dat heeft te maken met logistieke en financiële redenen. Maar toch lijken de weinige ervaringen met zo'n aanpak uiterst positief. Zowel de leraren als de school en vooral de kinderen krijgen de mogelijkheid de vreemde taal uit de mond van iemand uit het land zelf te horen. En wat van bijzonder belang is: de gastleraar geeft zijn ervaring met de klas door, zijn door de realiteit bijgestelde verwachtingen, bijzonderheden van de school en andere aspecten waar rekening mee moet worden gehouden, voordat de leerlingen op bezoek komen. Op die manier is het mogelijk het programma goed in elkaar te zetten en de leerlingen hebben een veel beter idee van wat ze te wachten staat. Ze krijgen te horen wat de culturele identiteit van de partnerschool uitmaakt.

In dit project speelt de gastleraar een sleutelrol. Van de ene kant opent hij deuren naar het andere land voor zijn eigen groep, van de andere kant is hij in staat de kinderen van de andere groep effectief en doelgericht de buurtaal te geven.

De taal wordt gegeven aan de hand van communicatieve scenario's die in de les Engels al zijn behandeld, en dus voor de kinderen niet nieuw zijn. De gastleraar speelt ze thans in de buurtaal door, en laat ze spelen, waarbij fouten niet discriminerend zijn. Bovendien krijgen de kinderen actuele en voor hen interessante informatie, bv. een video van een televisieprogramma van het buurland, voor het ontwikkelen van een eerste luistercompetentie, maar ook andere beeldinformatie. Het commentaar van de gastleraar vormt voor de kinderen een inbedding en een geheugensteuntje.

4. De fases binnen een schooljaar

Het schooljaar wordt verdeeld in zes fases:

Fase 1: augustus-februari

In de Engelse les worden verschillende kleine scenario's geïntegreerd die preluderen op communicatiesituaties in het partnerland, voorzover ze van belang zijn bij ontmoetingen tussen kinderen. Voor deze scenario's wordt deels gebruik gemaakt van aangepast kant-en-klaar materiaal uit het Duits-Franse grensgebied, alsmede materiaal uit Noordrijn-Westfalen voor Nederlands als „Begegnungssprache“ en stukken uit bestaande boeken voor Engels.

Fase 2: voorjaar: bezoek van de gastleraar

De taak van de gastleraar werd hierboven al omschreven.

Fase 3: Voorjaar: ontmoeting van drie (later eventueel ook vijf) dagen

Edelenbos, Takolo en Lim (2004) hebben berekend dat een bezoek van drie dagen in het buitenland gelijkwaardig is met drie lessen per week gedurende twee maanden. Dit lijkt absurd veel, maar de basis van vergelijking is niet de totale hoeveelheid, maar de toepassingsintensiteit van het geleerde tijdens de uitwisseling. Hierbij zien en krijgen de kinderen de kans de vreemde taal actief te gebruiken, met verschillende personen contact aan te gaan en taal actief te produceren. Ze zitten niet meer stil in de klas om te luisteren naar het commentaar van de leraar. Door de confrontatie met andere kinderen worden ze aangespoord de taal te gebruiken en het geleerde in de praktijk te brengen.

Tijdens de contactdagen zitten de kinderen dus niet, s ochtends simpelweg in het klaslokaal of in een cursuslokaal van de jeugdherberg, en maken ze, s middags uitstapjes. De ervaringen met middelbare scholieren leren dat dat soort werkvormen weinig of niets aan leereffect opleveren. Zeker zullen er fases zijn waarin de leerlingen moeten luisteren, om oor te krijgen voor de buurtaal. Maar het is de bedoeling dat die luisterfases „levende“ leersituaties zijn, bv. met een verhalenverteller of een deskundige die iets uitlegt dat met het project te maken heeft. In overeenstemming met het leren op de basisschool werken de kinderen aan een grens- of een milieuproject. Projectwerk geldt als een van de meest effectieve vormen om van de ene kant van communicatiehindernissen af te leiden, en van de andere kant tevens communicatie over het werken aan een product/taak op gang te brengen. Te denken valt aan een verkenning van de natuurlijke omgeving of aan een op het niveau van het kind afgestemde ontmoeting (???) met de geschiedenis van de grensstreek (living history theatre, marskramer) dan wel met Nederlanders die sinds kort aan de Duitse kant van de grens zijn gaan wonen. De kinderen kunnen er bijvoorbeeld op worden uitgestuurd om interviews te doen. Een centraal punt is dat de verkenningen en contacten ofwel een detective.karakter hebben (puzzeltocht) ofwel als storytelling door vertellen en dramatiseren een hoge intensiteit van contact met volwassenen wordt gecreëerd.

fase 4: voortzetting van de lessen Engels met reflectie

Weer thuis gaat de gewone Engelse les verder. In het moedertaalonderwijs wordt gereflecteerd over de ervaring met de partnerklas. Er wordt ingegaan op taalverwantschap als hulp bij het decoderen van informatie.

Fase 5: begin van de zomer: bezoek van de gastleraar in de andere school

Fase 6: begin van de zomer: tegenbezoek / afsluiting: feest

5. Het materiaal: inhoud en conceptie

Bij de inhoudelijke planning van de lessen en de bijeenkomst wordt er rekening gehouden met inzichten uit de vreemde-talendidactiek, moderne basisschoolpedagogiek en met nieuwe vormen van de uitwisselingspedagogiek. Met het oog op het ontdekkende leren is er geen sprake van een „belerende cultuur“. Desondanks worden de reeds aanwezige ervaringen die sommige kinderen al hebben opgedaan (boodschappen doen, familie in het buurland, kennis van het Engels) gedeeld dan wel gebruikt om elkaar te helpen.

Het materiaal bestaat zowel uit kant-en-klaar materiaal als uit open bouwstenen die ontstaan uit de samenwerking van twee concrete scholen. Gedacht wordt aan:

- het reguliere lesboek Engels
- een boekje in drie talen met basissituaties
- een mini-survivalboekje voor in de broekzak en
- open materiaal dat is toegesneden op de uitwisseling ter plekke.

De leraren krijgen een werkmap en een „didactische koffer“. De „didactische koffer“ bestaat uit essentiële publicaties en aanschouwelijk materiaal voor de leraar. Deze koffer is speciaal voor het project ontwikkeld.

6. Networking en organisatie

Het concept van het project werd in het voorjaar 2003 ontwikkeld door Edelenbos & Kubanek-German en werd sindsdien in een dialoog met wetenschappers, leraren en beleidsmakers gedifferentieerd. De Nieuwe Hanze Interregio heeft het project in de aanloopfase 2003 en ook in 2004 financieel ondersteund, evenals het Goethe Instituut Amsterdam en de Stichting bevordering Talenonderwijs. In de zomer van 2004 heeft het Europahaus Aurich zich bereid verklaard het project uit te voeren. Op de basis van gesprekken in 2004 werd het aspect van de voordelen voor de regionale ontwikkeling meer naar voren gebracht. Als kinderen vroeg het nut van de buurtaal en van Engels zien, wordt van de ene kant hun geestelijke en concrete mobiliteit bevorderd, en zullen ze van de andere kant ook interesse ontwikkelen voor de ontwikkeling van de regio en wellicht later hun loopbaan in de grensregio inslaan. Daaro wordt het projectconcept ook op het niveau van de gemeentelijke politiek bekend gemaakt. In de komende maanden staat op het programma de dialoog met de scholen verder uit te werken en een positief werkveld te creëren. Het jaar 2004/2005 geldt nog als incubatietijd. De scholen moeten helderheid krijgen over het achterliggende taaldidactische en interculturele concept en over de betekenis ervan voor ouders, leraren en kinderen. Ze hebben behoefte aan tijd en ondersteuning om organisatorische maatregelen te plannen en uit te voeren. Dit geschiedt door middel van „didactische werkbijeenkomsten“, waarvan de eerste mede wordt gefinancierd uit middelen van de Staatskanzlei Hannover, en door bezoeken aan scholen, ook met ondersteuning van studenten van de universiteiten van Braunschweig (Englisches Seminar) en Oldenburg (Seminar für Niederlandistik).

De ontwikkeling van een professionele projectorganisatie, die activiteiten aan beide kanten van de grens mogelijk maakt (in twee provincies en in twee deelstaten) wordt gestuurd door de projectcoördinator en door een binationale stuurgroep. Er is een begin gemaakt met het verwerven van gelden bij overheden en semi-overheden (zoals het Goethe Instituut, het Europees Platform, de Nieuwe Hanze Interregio of banken). Vier Nederlands en vier Duitse scholen hebben zich aangemeld. Didactisch materiaal voor Engels, Nederlands en Duits is aanwezig en wordt in Braunschweig in 2004/2005 verder ontwikkeld.

7. Vruchten

Voor de scholen zullen deze activiteiten een rijke ervaring met een andere cultuur opleveren. Daarnaast kan het project de schoolhoofden en -teams in het eerste jaar een dusdanige ondersteuning aanbieden dat het succes daarna bijna helemaal zeker is. Door de didactische werkbijeenkomsten en de voorlichtingsavonden voor ouders zijn sleutelmomenten voor een succesvolle onderwijsinnovatie aanwezig. In tijdschriften als Jeugd School en Wereld, School en Begeleiding, Englisch en Frühes Deutsch zal hierover verslag worden uitgebracht. Ook is er bij voldoende financiële steun een databank met didactisch en empirisch materiaal aan de TU Braunschweig gepland, alsmede een videodocumentatie, die het leren bij de grens uit het perspectief van het kind direct vastlegt. In wezen is deze aanpak ook in andere grensstreken en bij oudere leerlingen toepasbaar. De bestendigheid wordt gegarandeerd door voortzetting in groep 7 (de Duitse leerlingen stappen dan over naar de middelbare school) door middel van keuzecursussen en een door talenkamp.

8. Tests

Bij een veeleisend project als dit dient er rekenschap te worden afgelegd. Daarom is gepland de talige ontwikkeling van de kinderen te meten. De tests hebben binnen het project twee doelen. Ten eerste wordt het testen gezien als een vorm van feedback voor de kinderen zelf (dus niet als angstaanjagende controle), om ze te laten zien, hoe goed ze voor het bezoek, na het bezoek, voor het andere bezoek en na afloop daarvan de Engelse taal/tussentaal en de buurtaal al beheersen. Ze krijgen informatie over hun kennis van het Engels als tussentaal zodat ze begrijpen in hoeverre ze de leerlingen uit het buurland al kunnen helpen bij communicatieproblemen. Ook de kennis van het Duits dan wel het Nederlands wordt getest. Daarbij komen ze te weten hoeveel van deze taal ze hebben opgestoken door de gastleraar en door de bezoeken. Feedback schijnt een centrale factor voor goed leren te zijn. De kinderen leren van hun fouten, ze leren hun kennisniveau in te schatten en worden gestimuleerd hun vreemde-talenkennis te ontwikkelen. Ten tweede zeggen de prestatiemetingen veel vanuit taalverwervingstheoretisch standpunt en dragen ze bij tot het optimaliseren van de lesinhouden. Behalve schriftelijke toetsen kunnen er al naar gelang de bestaande mogelijkheden observaties van leerlingen tijdens het bezoek worden gemaakt, ofwel informeel ofwel met behulp van gestandaardiseerde observatieformulieren door studenten. Voor het gebied van het leren over de andere cultuur zijn er enkele exploratieve methodes ontwikkeld die kunnen worden toegepast bij de voorbereiding en de nabespreking door de klasleeraren.

9. Financiering

Bij de financiering gaat het om de volgende posten:

- personeelskosten (projectmanagement, onderzoeksuren, vervangende lessen)
- ontwikkeling didactisch materiaal
- projectfolder en documentatie
- het afnemen van toetsen
- kosten van het bezoek van leerlingen en gastleraar
- administratiekosten
- reiskosten (vergaderingen, presentatie van het project bij instituties, ouderavonden, wetenschappelijke begeleiding, nascholing)

Jaar 2004/2005:

Er is behoefte aan een ondersteuning van de scholen die belangstelling hebben, zodat de scholen in het eerste projectjaar kunnen worden voorbereid op de onderwijsinnovatie. Dit betreft de (lichte) aanpassing van het bestaande curriculum van de vreemde taal, schoolbezoeken door de projectcoördinator, bijeenkomsten met de voltallige teams, bezoeken in klassen, 2 x 8 voorlichtingsavonden voor ouders, weekenden waarop het hoofd van de school en twee leraren van de 8 teams alle praktische problemen bespreken en een netwerk dan wel een samenwerking opzetten. Ook is het nodig een overlegstructuur dan wel een samenwerkingsvorm met de schoolinspectie alsmede met de pedagogische uitwisselingsorganisaties, de gemeentes en andere lokale verantwoordelijken. Verder is er informatiemateriaal (folder) nodig.

Bibliografie

Websites: www.austausch.nl

www.goethe.de

www.westermann.de (zoeken onder: de trefwoorden Engels, Grundschule, interkulturel leren, Projektvorschläge in der Klasse en Spracherkundungen von A. Kubanek-German)

Tijdschrift Frühes Deutsch Goethe Institut/ W. Bertelsmann Verlag Bielefeld

Aflevering 1/2004: Themenschwerpunkt Interkulturel lernen, Aflevering 2/2004: Themenschwerpunkt: Forschung zum Fremdsprachen-Frühbeginn

Schulamt Borken: Begegnung mit Sprachen in der Grundschule. Ordner met materiaal. 1997. Met gekleurde overheads.

Böth, Gunhild: Schulpartnerschaften. Münster: Waxmann 2001.

Edelenbos, P. & Kubanek, A.: Fremdsprachenlernen mit Spaß. Freiburg 2001. Herder Spektrum Taschenbuch Nr 5117.

Kubanek, A. & Edelenbos, P. (ed.): Praxis Fremdsprachenlernen in Kindergarten und Schuleingangsstufe. Donauwörth: Auer 2004.

Kubanek-German, A. & Edelenbos, P. „Bausteine zur Entwicklung von Beobachtungskompetenz bei Englischlehrern.“ Englisch 2/2004, 41-51.

Edelenbos, P. Vreemde talen op de basisschool. Alkmaar 2003.

BMW AG: Ordner met materiaal over intercultureel leren. Gratis: München

Hunfeld, H. Fremdheit als Impuls. Bozen 2004.

Video's, cd-ROMs

cd's bij de materiaalordner van het Schulamt Borken

Voor Duits: lesboeken voor kinderen, bv. Tamburin (Hueber Verlag)

CD-Rom „Grenzenlos“, BMW AG, 2004.

Thematische taalkoffer Deutsch als Zweitsprache, 2004, Finken Verlag

Didactische koffer voor de basisschool: Goethe Institut 2004.

Video: Faszination Sprachenlernen (Kubanek-German/ Sächsisches Kultusministerium, 2002).

CD-Rom: Faszination Sprachenlernen – Ein Didaktik-Kurs in 7 Kapiteln (Kubanek-German und Team 2003/2004)

BMW AG: Video. Ree – Interkulturelle Erfahrungen durch handelndes Lernen. Gratis. München 1999.

Grau, Maïke: Arbeitsfeld Begegnung. Studie zur grenzüberschreitenden Lehrertätigkeit in europäischen Schulprojekten. Tübingen 2001.

Materiaal voor Duits als Vreemde Taal, zie Goethe Institut Amsterdam